

6. OCHRONA PRZYRODY

Środowisko geograficzne województwa małopolskiego jest zróżnicowane, ukształtowanie powierzchni ma charakter zdecydowanie górski i wyżynny. Stwarza to dogodne warunki bytowania dla wielu gatunków roślin, zwierząt i grzybów o różnorodnych wymaganiach siedliskowych i decyduje o dużej, rzadko spotykanej w skali kraju różnorodności biologicznej. Około 42% powierzchni województwa jest terenem chronionego krajobrazu.

Świat zwierząt województwa małopolskiego jest bardzo różnorodny. Z owadów najpospoliciej występują tu chrząszcze z rodzaju biegaczy i tęczników oraz około 310 gatunków motyli. Ryby w województwie występują przede wszystkim w prawobrzeżnych dopływach Wisły. Można wyodrębnić tu cztery krainy rybne: pstrąga, lipienia, brzany i leszcza. Z płazów na terenie województwa występują m.in.: salamandra plamista, kumaki, ropucha szara, rzekotka drzewna. Prawnie chronione gady to: jaszczurka zwinka i jaszczurka żyworodna, padalec zwyczajny, zaskroniec zwyczajny i żmija zygzakowata.

Z pośród ssaków spotykamy pospolicie występującego zająca szaraka. Z rzędu gryzoni na obszarze całego województwa spotykamy wiewiórki i piżmaki, a z gatunków chronionych orzesznicę i bobra. Z rzędu drapieżnych występują psowate, łasicowate i kotowate. Ich przedstawicielami są borsuk, wydra, kuna leśna, tchórz, wilk, lis, gronostaj, żbik. Z rzędu parzystokopytnych występują gatunki łowne takie jak: dzik,łoś, sarna i jeleń. W górach występują kozice, świstaki i niedźwiedź brunatny.

Roślinność naturalną tworzą przede wszystkim różnego typu lasy, fragmenty suchych muraw na płytkich kamienistych glebach, wydmy piaszczyste, oraz zbiorowiska szuwarowe, wodne i torfowiska.

W województwie znajdują się stanowiska gatunków endemicznych tj. roślin i zwierząt unikalnych dla danego miejsca albo regionu, nigdzie indziej nie występujące naturalnie, a także jedyne na terenie kraju stanowiska specyficznej fauny jaskiń, wód czy terenów wysokogórskich – alpejskich.

System ochrony przyrody na terenie województwa małopolskiego tworzą: parki narodowe (Ojcowski, Babiogórski, Gorczański, Tatrzański, Pieniński i część Magurskiego), parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu, obszary Specjalnej Ochrony Ptaków NATURA 2000, Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk NATURA 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe (tabela 6.1).

Tabela 6.1. Formy ochrony przyrody w województwie małopolskim (źródło GUS)

Lp.	Formy ochrony przyrody	Liczba obiektów, w tym położone w województwie małopolskim	Powierzchnia na terenie województwa małopolskiego [ha]	% powierzchni województwa
1	Parki narodowe	6	38 114	2,5
2	Rezerваты przyrody	85	3 299	0,2
3	Parki krajobrazowe	11	1785 290	11,6
4	Obszary chronionego	10	571 804	37,7

	krajobrazu			
5	Pomniki przyrody	2132	-	-
6	Użytki ekologiczne	33	1 131	0,1
7	Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	134	-	-
8	Stanowiska dokumentacyjne	80	58,9	
9	Obszary Natura 2000	99	283 252,2	18,7

Łączna powierzchnia obszarów objętych prawną ochroną wynosi ponad 790 tys. ha, co stanowi 52% powierzchni województwa. Poza wymienionymi wyżej formami prawnej ochrony przyrody, na terenie województwa małopolskiego występuje również ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Parki narodowe zostały wpisane na listę parków Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych. Decyzją UNESCO, a Tatrzański Park Narodowy został włączony do międzynarodowej sieci Rezerwatów Biosfery. Statusem Rezerwatu Biosfery objęto również Babią Górę będącą częścią Babiogórskiego Parku Narodowego i włączono do programu UNESCO „Człowiek i środowisko”.

Parki Narodowe

Parki narodowe, to wielkoobszarowe tereny o powierzchni nie mniejszej niż 1 000 ha i o określonych granicach. Parki narodowe powoływane są rozporządzeniami Rady Ministrów w oparciu o ochronę przyrody, jako obiekty o wyjątkowej wartości przyrodniczej, zachowanych naturalnych warunkach geomorfologicznych i ekologicznych służących nauce. Wyłączone są z normalnego użytkowania gospodarczego, wykorzystywane są z pewnymi uwarunkowaniami dla celów wypoczynkowo-turystycznych. W parkach narodowych wydzielone są obszary podlegające ścisłej ochronie, gdzie nie wykonuje się żadnych czynności gospodarczych i obszary, które podlegają ochronie częściowej i tu wykonuje się prace mające na celu przywrócenie utraconego stanu naturalnego.

Babiogórski Park Narodowy utworzono w 1954 r., obejmuje powierzchnię 3 391 ha, ścisłej ochronie podlega 1 125 ha powierzchni parku.

Babiogórski Park Narodowy położony jest w Beskidzie Wysokim, obejmuje masyw Babiej Góry od 950 m npm. Dominującą zbiorowością roślinną są lasy, mające charakter pierwotnej Puszczy Karpackiej - 75% powierzchni parku; występującymi piętrami roślinnymi są: do 1150 m npm regiel dolny - buczyna karpacka, czosnek niedźwiedzi, kostrzewa leśna w runie oraz w wyższych partiach bór jodłowo-świerkowy z domieszką buka, 1150-1390 m npm regiel górny porasta bór świerkowy z widłakiem jałowcowatym i kosmatką żółtawą w runie, 1390-1650 m npm zarośla kosodrzewiny z jarzębiną, wierzbą śląską, jałowcem halnym i karłowatą formą świerka, strefa muraw alpejskich - rosną tu niskie murawy, mchy i porosty. W lasach występują jelenie, rysie, wilki, niedźwiedzie i dziki. Dość liczne są ptaki: głuszec, jarząbek, drozd i gil.

Gorczański Park Narodowy - utworzony w 1980 r., zajmuje powierzchnię 7 031 ha, obejmuje centralną i północnowschodnią część Gorców. Rezerwaty ścisłe zajmują 3 611 ha. Gorczański Park Narodowy chroni głównie naturalne i półnaturalne lasy bukowe, bukowo-jodłowe, jodłowe oraz bory mieszane i świerkowe o dużym zróżnicowaniu wiekowym. Lasy zajmują 95% powierzchni parku.

Regiel dolny tworzą buczyny karpackie, kwaśne buczyny i bory jodłowe z czosnkiem niedźwiedzim i rzeżuchą trójlistkową w runie, a regiel górny - bory świerkowe. Fauna parku, to przede wszystkim: jelenie, sarny, dziki, rysie, żbiki, gronostaje i wilki, licznie też występują ptaki: głuszce, puchacze, dzięcioły, bociany czarne, jak również gady, płazy wśród których popularna jest salamandra plamista - symbol GPN i owady. Ochronie podlegają także ekosystemy łąk i polan reglaowych wraz ze znajdującym się na tym obszarze zabytkowym budownictwem. Przedmiotem ochrony jest również naturalny krajobraz.

Ojcowski Park Narodowy – powstał w 1956 r., zajmuje 2 346 ha, obejmuje południową część Wyżyny Karkowsko-Częstochowskiej i jest najmniejszym parkiem w Polsce. Ścisłą ochroną objęte jest 251 ha powierzchni parku. Podłożem geologicznym Parku są wapienie jurajskie, w których woda wymyła głębokie wąwozy o stromych ścianach i skały o przedziwnych kształtach. Na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego znajdują się sławne ostańce: Brama Krakowska, Maczuga Herkulesa, Skamieniały Wędrowiec i Igła Deotymy.

Skały Parku kryją także około 400 jaskiń: Grota Łokietka, Jaskinia Ciemna i Zbójecka. Spośród wielu występujących na terenie parku zwierząt najbardziej charakterystycznymi dla tego rejonu są nietoperze, żyje tu 15 gatunków tych zwierząt.

Na granicach parku znalazły się także renesansowy zamek w Pieskowej Skale (oddział Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu) oraz ruiny gotyckiego zamku w Ojcowie.

Florę Ojcowskiego Parku Narodowego tworzy około 1000 gatunków roślin naczyniowych, 230 gatunków mchów i wątrobowców, 1200 gatunków grzybów i 200 gatunków porostów.

Pieniński Park Narodowy - początkiem ochrony przyrody w Pieninach było utworzenie w 1921 r. prywatnego rezerwatu przyrody „Czorsztyń” przez właściciela obiektu hr. Drohojowskiego, w roku 1932 na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa powstał „Park Narodowy w Pieninach” o powierzchni 750 ha. W tym samym czasie po stronie Słowackiej powstał Rezerwat Przyrody w Pieninach, który przekształcił się w 1967 r. w Pieninsky Narodny Park (PIENAP). Prawne reaktywowanie polskiego parku nastąpiło w 1954 r., tworząc Pieniński Park Narodowy o powierzchni 2 346 ha, z czego ochronie ścisłej podlega 749 ha. Obydwa parki, Pieniński Park Narodowy i Pieninsky Narodny Park, uznano za „międzynarodowy” park narodowy i w latach 90-tych reaktywowano porozumienia sprzed 60 lat dotyczące współpracy obu obiektów. Położony jest w centralnej części tzw. Pienińskiego Pasa Skałkowego, najwyższy szczyt parku - Trzy Korony (982 m n.p.m.)

Pieniński Park Narodowy leży w piętrze regla dolnego - dominujące zbiorowiska leśne to buczyna karpacka z jodłą oraz ciepłolubne buczyny i jedliny. W parku wyróżnia się około 20 ekosystemów; najbardziej przyciągają wzrok ekosystemy naskalne oraz łąkowe. Na terenie Parku wyróżniono ponad 1 160 gatunków roślin naczyniowych, około 400 gatunków glonów, 330 gatunków mchów i wątrobowców, ponad 400 gatunków porostów i ponad 500 gatunków grzybów kapeluszowych. Występuje tu ponad 50 gatunków roślin chronionych całkowicie i kilkanaście – częściowo, a także 2 endemity pełne oraz 4 odmiany endemiczne.

Bogaty jest też świat owadów, szczególnie motyli oraz fauna nietoperzy. Z innych zwierząt spotyka się żbika, rysia, wilka, sarnę oraz rzadkie gatunki ptaków, jak orla przedniego, orlika krzykliwego czy puchacza.

Tatrański Park Narodowy - powstał w 1954 r., obejmuje obszar 21 197 ha i zawiera jedyne w kraju góry o charakterze alpejskim. Ścisłą ochroną objęto obszar o powierzchni 12 449 ha.

Park obejmuje całe Tatry po stronie Polskiej z najwyższym szczytem Rysami (2499 m n.p.m.). Tatry są obszarem o urozmaiconej rzeźbie terenu; granitowe, urwiste szczyty i ściany, kotły lodowcowe z jeziorami (stawami), kotliny z licznymi jaskiniami. Układ roślinności jest piętrowy; charakterystyczne drzewostany to: drzewostan dolnoreglowy bukowo-jodłowy, wyżej położone świerczyna górnoreglowa oraz kosówka, a także piętro hal i turni.

Występuje tu przeszło 1000 gatunków roślin naczyniowych, z których ponad 250 to rośliny typowo górskie i wysokogórskie (alpejskie) - np. fiołek alpejski, krokus, kilka gatunków goryczek, lilak oraz wiele innych z gatunków drzewiastych limba i kosówka, a z traw kostrzewa karpacka i turzyca mocna.

Z fauny na uwagę zasługują takie gatunki jak świstaki i kozice, spotyka się też niedźwiedzia brunatnego.

Magurski Park Narodowy – powstał w 1994 r, obejmuje obszar 19 961,92 ha, z czego 2 004 ha leży na terenie województwa małopolskiego. Ścisłą ochroną objęto obszar 125 ha.

Park położony jest w centralnej części Beskidu Niskiego. Magurski Park Narodowy leży w zasięgu dwóch pięter roślinnych: pogórza i regla dolnego. W piętrze pogórza zachowały się fragmenty grądu, olszynki karpackiej i olszynki bagiennej. W reglu dolnym przeważa buczyna karpacka.

Największą osobliwością parku są kilkuset hektarowe otwarte przestrzenie zajęte przez łąki i wrzosowiska. Stwierdzono tu około 750 gatunków roślin naczyniowych, 161 gatunków mchów, 51 gatunków wątrobowców, 51 gatunków śluzowców, 463 gatunki grzybów wielkoowocowych.

Na terenie MPN występuje 137 gatunków ptaków m.in. orzeł przedni, orlik krzykliwy, puchacz i trzmieljad oraz 35 gatunków ssaków.

Parki Krajobrazowe

Park krajobrazowy jest to obszar chroniony ze względu na szczególne wartości przyrodnicze i estetyczno-krajobrazowe. W północno-zachodniej i zachodniej części województwa małopolskiego położony jest – Zespół Jurajskich Parków Krajobrazowych, w części centralnej – Zespół Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie oraz na południu Popradzki Park Krajobrazowy (tabela 6.2).

Łączna powierzchnia parków krajobrazowych wynosi obecnie 178 290 ha tj. 11,6% powierzchni województwa, w tym rezerваты zajmują 2 478 ha.

Tabela 6.2. Parki krajobrazowe w województwie małopolskim (źródło: GUS)

Lp.	Parki krajobrazowe	Powierzchnia w [ha]
Zespół Jurajskich Parków Krajobrazowych:		
1.	Dolinki Krakowskie	20 686
2.	Tenczyński	13 658
3.	Orlich Gniazd	12 842
4.	Dłubniański	10 960
5.	Bielańsko-Tyniecki	6 416
6.	Rudniański	5 814
7.	Popradzki Park Krajobrazowy	54 393
Zespół Parków Krajobrazowych Pogórza w Tarnowie:		

8.		Ciężkowicko- Rożnowski	17 634
9.		Wiślicko-Lipnicki	14 311
10.		Pasma Brzanki	12 527
11.		Beskidu Małego	9 049

Rezerваты przyrody

Rezerваты przyrody są to obszary o powierzchni nie przekraczającej zwykle 500 ha. Ochroną rezerwatową na terenie województwa objęte są najcenniejsze ekosystemy leśne, torfowiskowe, wodne, stepowe, miejsca występowania cennych gatunków roślin i zwierząt a także miejsca pamięci narodowej.

Obecnie na terenie województwa małopolskiego znajduje się 85 rezerwatów o łącznej powierzchni 3 298,8 ha w tym pod ścisłą ochroną 381,2 ha (tabela 6.3).

Tabela 6.3. Rezerваты wg typów w województwie małopolskim (źródło: GUS)

Typ rezerwatu	Ilość	Powierzchnia ogółem	W tym pod ścisłą ochroną
Faunistyczne	1	36,5	-
Krajobrazowe	15	797	8,8
Leśne	43	2027,2	353,6
Torfowiskowe	1	114,7	-
Florystyczne	9	197,5	3,7
Wodne	1	6,7	-
Przyrody nieożywionej	10	97,9	15,1
Stepowe	5	21,3	-

Pomniki przyrody

Pomniki przyrody są to wyróżniające się obiekty przyrody żywej lub nieożywionej. Charakteryzują się szczególnymi walorami przyrodniczymi, naukowymi i historycznymi, pamiątkowymi lub krajobrazowymi.

W województwie małopolskim występują 2 132 pomniki przyrody (tabela 6.4). Są to pojedyncze drzewa, grupy drzew, głazy narzutowe, stawy. Wszystkie te obiekty wpisane są do wojewódzkiego rejestru pomników przyrody.

Tabela 6.4. Charakterystyka pomników przyrody w województwie małopolskim

Rodzaj obiektu	Liczba obiektów
Pojedyncze drzewa	1670
Grupy drzew	185
Głazy narzutowe	13
Skalki, grotty, jaskinie	243
Aleje	21

Obszary chronionego krajobrazu

Na terenie województwa małopolskiego obszary te obejmują wyróżniające się krajobrazowo tereny o zróżnicowanych typach ekosystemów (wartościowe w szczególności

ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z masową turystyką i wypoczynkiem lub istniejące albo odtwarzane korytarze ekologiczne) i podlegające zagospodarowaniu w sposób zapewniający uzyskanie pożądanego stanu równowagi w przyrodzie. Powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu wynosi 571 804 ha tj. 37,7% powierzchni województwa.

Obszary Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000

Europejska Sieć Ekologiczna Natura 2000, to system obszarów chronionych, leżących na terenie państw Unii Europejskiej. Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest zachowanie zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt w skali Europy, jak i typowych siedlisk charakterystycznych dla regionów biogeograficznych.

Na terenie województwa małopolskiego zlokalizowanych jest 99 obszarów Natura 2000, z czego 11 to Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków OSO (tabela 6.5), a 88 – Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk SOO (tabela 6.6).

Tabela 6.5. Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków NATURA 2000 w województwie małopolskim (wg RDOŚ w Krakowie - stan na 31.12.2010 r.)

Lp.	Kod	Nazwa ostoi	Powierzchnia [ha]	Rok utworzenia
1	PLB120011	Babia Góra	4 915,6	2007
2	PLB180002	Beskid Niski	64 944,6	2007
3	PLB120005	Dolina Dolnej Skawy	7 081,7	2008
4	PLB120004	Dolina Dolnej Soły	3 732,6	2008
5	PLB120001	Gorce	6 824,9	2004
6	PLB120006	Pasma Policy	2 336,4	2008
7	PLB120008	Pieniny	2 336,4	2007
8	PLB120002	Puszcza Niepołomska	11 762,3	2004
9	PLB120009	Stawy w Brzeszczach	1 589,7	2008
10	PLC120001	Tatry	21 018,1	2004
11	PLB120007	Torfowiska Orawsko-Nowotarskie	8 218,5	2007

Tabela 6.6. Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk NATURA 2000 w województwie małopolskim (wg RDOŚ w Krakowie - stan na 21.11.2009r.)

Lp.	Kod	Nazwa ostoi	Powierzchnia [ha]
1	PLH120091	Armeria	7,39
2	PLH120001	Babia Góra	3350,43
3	PLH120033	Bednarka	1048,24*)
4	PLH240023	Beskid Mały	1122,32*)
5	PLH120061	Biała Góra	12,89
6	PLH120090	Biała Tarnowska	957,46
7	PLH120060	Cedron	216,51
8	PLH120063	Chodów-Falniów	7,27
9	PLH120049	Cybowia Góra	18,15
10	PLH120002	Czarna Orawa	183,99
11	PLH120034	Czerna	76,39
12	PLH120064	Dąbie	4,01

13	PLH120065	Dębnicko-Tyniecki obszar łąkowy	282,86
14	PLH120066	Dębówka nad rzeką Uszewką	844,28
15	PLH120024	Dolina Białki	716,03
16	PLH260017	Dolina Górnej Mierzawy	620,65*)
17	PLH120004	Dolina Prądnika	1865,59
18	PLH120067	Dolina rzeki Gróbkki	999,78
19	PLH120059	Dolina Sanki	22,46
20	PLH120005	Dolinki Jurajskie	886,51
21	PLH120083	Dolna Soła	481,01*)
22	PLH120085	Dolny Dunajec	1293,94
23	PLH120051	Giebułtów	6,38
24	PLH120086	Górny Dunajec	150,24
25	PLH120053	Grzymałów	15,23
26	PLH120068	Jadowniki Mokre	704,22
27	PLH120006	Jaroszowiec	584,81
28	PLH120062	Kaczmarowe Doły	12,62
29	PLH120054	Kalina Mała	25,64
30	PLH120007	Kalina-Lisiniec	5,68
31	PLH120070	Kępie na Wyżynie Miechowskiej	54,17
32	PLH120008	Koło Grobli	599,63
33	PLH120055	Komorów	4,91
34	PLH120009	Kostrza	36,36
35	PLH120046	Kościół w Węglówce	88,56
36	PLH120039	Krynica	163,80
37	PLH120044	Krzyszowice	39,83
38	PLH120056	Kwiatówka	19,17
39	PLH120010	Lipówka	25,39
40	PLH180046	Liwocz	39,57*)
41	PLH120081	Lubogoszcz	16,73
42	PLH120043	Luboń Wielki	33,63
43	PLH120036	Łabowa	3251,19
44	PLH120082	Łąki koło Kasiny Wielkiej	24,36
45	PLH120069	Łąki Nowohuckie	59,75
46	PLH120087	Łososina	345,39
47	PLH120025	Małe Pieniny	1875,94
48	PLH120011	Michałowiec	20,35
49	PLH120012	Na Policy	765,75
50	PLH120035	Nawojowa	1993,97
51	PLH120045	Niedzica	25,75
52	PLH120048	Nowy Wiśnicz	325,68
53	PLH120050	Ochotnica	0,16
54	PLH120071	Opalonki	2,40
55	PLH120018	Ostoja Gorczańska	17997,89
56	PLH180001	Ostoja Magurska	1749,35*)
57	PLH120019	Ostoja Popradzka	57930,99
58	PLH240009	Ostoja Środkowojurajska	1696,21*)
59	PLH120047	Ostoja w Paśmie Brzanki	788,90

60	PLH120052	Ostoje Nietoperzy Beskidu Wyspowego	3097,05
61	PLH120020	Ostoje Nietoperzy okolic Bukowca	586,33
62	PLH120094	Ostoje Nietoperzy Powiatu Gorlickiego	2788,99
63	PLH120013	Pieniny	2334,64
64	PLH120092	Pleszczotka	4,92
65	PLH120037	Podkowce w Szczawnicy	569,15
66	PLH120026	Polana Biały Potok	53,42
67	PLH120072	Poradów	11,30
68	PLH120073	Pstroszyce	19,44
69	PLH120014	Pustynia Błędowska	1698,91*)
70	PLH120093	Raba z Mszanką	249,27
71	PLH120077	Rudniańskie Modraszki-Kajasówka	447,24
72	PLH120058	Rudno	72,37
73	PLH120079	Skawiński obszar łąkowy	44,13
74	PLH120074	Sławice Duchowne	4,41
75	PLH120015	Sterczów-Ścianka	10,96
76	PLH120088	Środkowy Dunajec z dopływami	755,83
77	PLH120089	Tarnawka	139,95
78	PLC120001	Tatry	21018,13
79	PLH120016	Torfowiska Orawsko-Nowotarskie	8255,62
80	PLH120080	Torfowisko Wielkie Błoto	347,89
81	PLH120095	Tylmanowa	0,26
82	PLH120075	Uniejów Parcele	3,70
83	PLH120078	Uroczysko Łopień	44,63
84	PLH120017	Wały	9,25
85	PLH120076	Widnica	7,86
86	PLH180052	Wisłoka z dopływami	332,77 *)
87	PLH120084	Wiśliska	48,68
88	PLH120057	Źródlika Wisłoki	181,84

*) Przybliżona powierzchnia obszaru w części położonej w województwie małopolskim

Na obszarach o wybitnych walorach przyrodniczych i wyjątkowym znaczeniu dla przemieszczania się flory i fauny, wyznaczono 37 ostoi przyrody CORINE, w tym 8 ostoi kompleksowych.

Do sieci ECONET PL zaliczono łącznie 11 obszarów węzłowych i biocentrów rangi międzynarodowej i krajowej oraz 8 głównych korytarzy ekologicznych o znaczeniu krajowym i międzynarodowym.